

Plzeňská iniciativa

Krátce po sobě uvedlo Divadlo J. K. Tyla v Plzni dvě dramaturgicky významné premiéry: V KORINTU SE NEUMÍRÁ Roberta Merla ve Velkém divadle a O'Neillova ACH, TA LÉTA BLÁZNIVÁ v Malém. První nás seznamuje s francouzským spisovatelem, marxisticky poučeným, který v dnešní Francii hru nejen napsal, ale také viděl na jevišti: na francouzském jevišti má jistě veliký význam, protože otvírá oči. Hra O'Neillova — ač nepatří k reprezentativním autorovým dílům — ukazuje jinou stránku tohoto robustního, pochmurného dramatika. Vidíme ho v překvapivě novém světle — jako komediografa a jemného lyrika. Merle — jako Nezval v Atlantidě — klene v Korintu na antikizujícím půdorysu obraz kapitalistického světa dvacátého století. Zatímco Nezval ukazuje diktaturu, Merle líčí ošidnost buržoazní demokracie. Obě hry končí tragicky, protože lidé včas neprohlédli. Obě mají silnou mírovou a humanistickou ideu. Realita se prolíná se symbolem. Atlantida je však bohatá Nezvalovou básnivostí — Merlova hra je pak spíš burcuující filosofickou diskusí.

Hrdina Sisyfos není — jako v řeckém bájesloví — králem Korintu, ale příslušníkem středního stavu. Je to prototyp té části inteligence, která svým věčným pochybovačstvím a nerozhodností rozleptává platnost objektivní pravdy. V otrokyni Cynare je soustředěna nenávist porobených, jež čeká jen na příhodný okamžik, aby ničivě vyrazila. Nepřekoná-li rozumem zaslepenou zášť k jednomu pánu a nepodřídí-li ji společnému boji proti všem pánům, proti zřízení, skončí tak jako Cynara — stane se obětí. Moc tu zastupují demagogičtí a chamtiví archonti. Jejich oporu, souputníky a příživníky představují básník Ifrates, pěvec „nadčasových“ ód, a voják Xanthias, poslušný nástroj vraždění. Symbolem objektivní pravdy, s níž se potýká Sisyfos, je postava Melcheda. Na jednoduchém ději odhaluje autor pravé pohnutky činů a jejich výsledky. Sisyfos vezme Smrti lstí zlaté

rydlo a zabrání tak umírání. Důsledky jsou převratné: konec absolutní nadvlády archontů nad životem lidu, ale nikoli konec třídního násill. Otroci nedostávají svobodu, lidé nedostanou výrobní prostředky, mají hlad. Archonti stále pevně svírají meče a pomocí svých příživníků matou lid kluzkou demagogií. Jediná cesta — vydat rydlo lidu, aby smrt byla naposledy prostředkem k uchopení moci — cesta revoluce. Sisyfos váhá ve svém nadčasovém humanismu a otrokyně Cynara mu vyrve rydlo, odevzdávajíc je archontům. Sisyfos umírá a znovu začíná krvavá kalvárie lidu. Děj hry se odvíjí bez zákrutů, bez překvapení, její symboly jsou pro našeho diváka via schematy. Na plzeňské scéně přistupovali k textu příliš pietně. Bylo třeba energičtějších škrtů, v zájmu divadelnosti a překonání diskusnosti. Postavy se objevovaly na scéně s jasným určením od prvního okamžiku a takovými zůstaly až do konce. Režisér Václav Spidla byl zřejmě zaujat u západního dramatika překvapivě jasným třídním viděním společenské problematiky — a zapomněl, že v divadle nestačí pouze slyšet, přemýšlet, racionálně dokazovat, ale také dívat se, uchvacovat cit.

Jinak je tomu s O'Neillovou komedií na scéně Malého divadla. Tam vidíme živou, veselou americkou rodinu, jasné vzájemné vztahy jejích členů. Rozumnou, shovívavou matronu (Netta Deborská), skutečnou hlavu rodiny, která však nezapomíná pilně pěstovat autoritu tatíčkovou. Veselé kumpány — otce (Josef Benátský) a strýce Davise (Jiří Kostka) — kteří, jak mohou, tak si vyrazí z kopytka. Teta Lili, staropanská, něžná a sentimentální, učitelka (Jarmila Zítková), která léta odmítá vdát se za Davise pro jeho náchylnost k alkoholu. Zcela chladný vztah k tomu, co se doma děje, chová nejstarší syn Artur, blázeňovaný konzervátec, ač vysokoškolák teprve v prvním roce (Václav Neužil) — a naopak zase patnáctiletá Mildreed strká nos do všeho, všecko ji baví a všemu se směje. Zcela mimo rodinu stojí snilek Richard (Jaroslav Kepka), neustále zahloubaný do knih. Revoluční filosofické názory, které právě hltá, nemá zažité, a víc je deklamuje, než je o nich přesvědčen. Chce být odlišný — proto jimi pohoršuje rodinu. Hlásá odboj proti společenské konvenci, protože zatím stojí v cestě jeho lásky s Muriel. Hraje si na hrdinu, aby si dodal ceny v očích rodiny i naivní, bojácné Muriel (Ludmila Vendlová). Každá z postav má svůj vnitřní život, replika navazuje na repliku, herci živě reagují a skutečně se navzájem slyší. Režisér Čestmír Řanda velice dobře postihl a uvedl v život komediální charakter hry. Ani jedna komická situace, ani jedna narážka nepřijde vniveč — všechno žije, dobromyslně žertuje a směje se. I v té šrámkovky křehké lyrické scéně tajně schůzky Richarda s Muriel není na humorné ladění zapomenuto a se vši jemností je tu vyhrána Richardova vypínavost před dívkou.

Snad bychom si byli přáli, aby antagonistický vztah mezi zatuchlou konvencí a čistým vztahem k životu a lidem — konkrétně rodina kontra Richard — nabyl v představení ostřejších obrysů, aby nesympatické rysy rodiny (maloměšťáctví, falešná morálka, bezduchost) příkřeji vystoupily v režijním výkladu. To je však přání splnitelné, práci během repríz. Základem je živé představení s pěknými, propracovanými hereckými výkony.